

NEURJE 5. IN 6. DECEMBRA 1992 V ZGORNJI MEŽIŠKI DOLINI

Ivan Gams*

UDK 551.577

Zgornje Pomežje leži na stiku visokogorskih in sredogorskih Alp, ki dobiva zelo visoke ekstremne dnevne padavine. V njem prevladujejo vododržne kamnine, dolinast relief je strm in podvržen plazanju. Ko je med 3. in 6. decembrom padlo v povirju Meže med 110 in 150 mm padavin, se je sprožilo več usadov in dva pomembnejša plazova. Plaz v Črni je samo oplazil dom. Drugi v Mežici je lep primer, kaj vse lahko človek naredi, da se na pobočju sproži plaz. Iz neznanih razlogov je v noči med 5. in 6. decembrom v globoki dolini veter, ki so mu tisoč metrov višje ob terminski meritvi namerili le 6 boforov, v Črni in okolici močneje poškodoval okoli 18 stavb, ruval drevje in podiral daljnovode.

Vetrovno neurje

Prve dni decembra 1992 je bilo na Črnjanskem zelo vetrovno, najbolj pa med 3. in 6. dnevom. Določitev obsega nočnih vetrov otežujejo redke vremenske postaje z anemometri (1). Najbližja je na Uršlji gori okoli tisoč metrov višje od Črne. Na njej so v tem času ob terminskih meritvah ugotovili le hitrosti do 6. stopnje po Boufortovi lestvici. Skraja je pihal jugoza-

hodnik, 5. decembra ob 7. uri, potem ko je neurje na Črnjanskem napravilo največ škode, pa severozahodnik. Tudi postaja Bele Vode je merila le vetrove do 6 boforov (1). Pri tej moči, ki pomeni le ok. 11 m/s, veter navadno še ne ruva dreves. Toda v okolici Črne je poruval precej iglastih dreves, ne pa listovcev, ki so bili že brez listja. Območje z gosteje podrtimi drevesi je segalo od Podpece prek Črne do Ludranskega vrha. Tod je veter podrl tudi precej telefonskih in električnih vo-

dov, tako da so bili krajani en do dva dni brez toka. Največ škode pa je veter napravil na hišah in gospodarskih poslopih. Najbolj so bile prizadete strehe, zlasti večje, krite z valovitim salonitom ali pločevino (hotel, kulturni dom). Na strehah, kritih s strešniki, je veter na privetrni in še bolj na odvetrni strani napravil le luknje. Po tem bi sodili, da kompaktne kritine niso bile bolj poškodovane zaradi slabše pritrdjenosti strehe na ostrešje, temveč zato, ker je pod njimi nastal večji

Slika 1. Zemeljski tok pri Božičku, katerega ogelno streho je videti na desni strani fotografije. Kasneje zapadli snega prekriva grudasto sestavo plazovine. To na spodnjem robu fotografije so delno odstranili.

* Akademik, prof., dr., Ulica Pohorskega bataljona 185, Ljubljana.

62 podpritis ali bočni pritis. Nekaj ostrejši je veter v celoti ali delno odpihnil. Poškodovane so bile tudi fasade in okna. Pri tem med Podpeco in Ludranskim vrhom veter ni izbral samo stavb na vzpetini. Ne vemo, kje je bil najhitrejši. Največ poškodb je bilo v največjem kraju, v Črni, ki ima dva tisoč in pol prebivalcev in leži na dnu dolin Javorskega potoka in Meže pred sotočjem in na začetku probojne doline Meže do Mošenika. Ker se domačini ne strinjajo glede smeri vetra, je dopuščena možnost, da je šlo za vrtnčenje. Močan zahodnik trči vzhodno od Črne na Motvozov vrh (904 m), ki ga običajno razdeli na smer po dolini Javorskega potoka in na smer navzdol po dolini Meže proti Žerjavu. Pri tem se vrtnči. To velja še zlasti za jugozahodnik. V Črni je veter povzročil škodo predvsem v noči med 4. in 5. decembrom, v glavnem v prvih urah 5. decembra. Do 7. ure, ko so na postajah izmerili veter, se je morebiti že rahlo unesel. Verjetno je vrtnčenje nastalo ob drugačni smeri vetra v nižini kot v višini. Na Uršlji gori se je v tej noči zahodnik spremenil v severovzhodnik, kot so ga namerili ob 7. uri zjutraj.

Manjših poškodb je bilo zelo veliko, večjih pa okoli 18.

Že ob zori 5. decembra, ko je rahlo deževalo, so domači gasilci in reševalci, ki sta jih organizirala krajevni urad in občinski štab civilne zaščite, pričeli pokrivati razkrite strehe s polivinilom in zlasti s šotor-skimi plattami. Delo je oteževal veter, ki je trgjal celo platte.

Zemeljski plazovi in razdiranje vodnih tokov

Naravni nesreči z vetrovnim neurjem je sledila druga, ki so jo prinesle izjemne padavine. Njihov potek v prvih dneh decembra prikazuje spodnja preglednica (1).

Dne 5. decembra je v dolini dež prešel v moker sneg, v večjih višinah prej (v Podpeci že med 7. uro in 13.50), v nižinah kasneje.

Črni najbližja postaja je Podpeca in tamkajšnja količina padavin med 7. uro 5. decembra in 7. uro 6. decembra (94,6 mm) je verjetno bila ponekod presežena. Na prehodu oktobra v november 1990, ko so bile v gornjem Pomežju poplave in zemeljski plazovi (3), sta postaji namerili: Podpeca 47,9 mm in 48,1 mm, Mežica 26,4 mm in 37,8 mm. Toda na razvodju s Savinjo je bilo več padavin. Zato je bila tedanja vodna gladina zgornje Meže višja kot decembra 1992. November 1992 je bil podpovprečno padavinski. Tla so bila mokra še od izjemnih oktobrskih padavin. Med 2. in 7. decembrom 1992 je padlo, kot kaže naša tabela, na postajah Podpeca skupno 164,2 mm, Razbor

175,7 mm, Mežica 110,9 mm, Kotlje 114,5 mm, na vmesni 1669 m visoki Uršlji gori pa le 114,5 mm padavin. Verjetno ne gre za merske napake. Na vzhodnem robu Celovške kotline sprejemajo gore le malo več padavin kot podnožje (primer Svinje in Strojne).

Na Črnjanskem je narasla voda marsikje zamašila cestne prepuste in poškodova-

la cestišče, zlasti na gozdnih cestah. Marsikje so hudourniki izpodkopali brežine, Meža in Bistra sta trgali bregove na več mestih. Na Poljani, kjer je voda poplavila širšo aluvialno ravnico, je reka pretrgala glavno vodovodno cev, ki povezuje večino dolinskih krajev. Ravne so izpad kmalu nadomestile z vodo iz lokalnih izvirov; Mežica je bila brez vode

Preglednica 1. Količina padavin v Zgornjem Pomežju (v mm).

Meteorološka postaja	Podpeca	Razbor	Uršlja gora	Mežica	Kotlje
3. 12.	5,9	7,9	8,3	0,7	0,2
4. 12.	45,6	26,5	10,8	22,7	25,6
5. 12.	16,9	74,5	4,8	10,5	2,8
6. 12.	94,6	66,7	57,6	76,8	83,6
7. 12.	1,2	0,1	0,4	0,2	2,3

Slika 2. Zemeljski plaz pri Miklavževem na Prevaljah potem, ko so odstranili podrta drevesa. Ob zgornjem robu je viden pobočni grušč v odlomni steni pod gozdnoc esto na pobočju. Na spodnjem robu je del ogrožene ceste, ki povezuje Leše z Prevaljami.

pol dneva, Holmec več dni. K sreči je na Poljani ostal poleg vodovoda potekajoči plinovod nepoškodovan, sicer bi trpela tovarniška proizvodnja.

V Črni je 5. decembra 1992 voda zalila precejšen del kanalizacije in pritlične prostore otroškega vrtca, v Črni in v Mežici je vdiral v kleti, kjer je zalila ozimnico, in v garaže ter drvarnice.

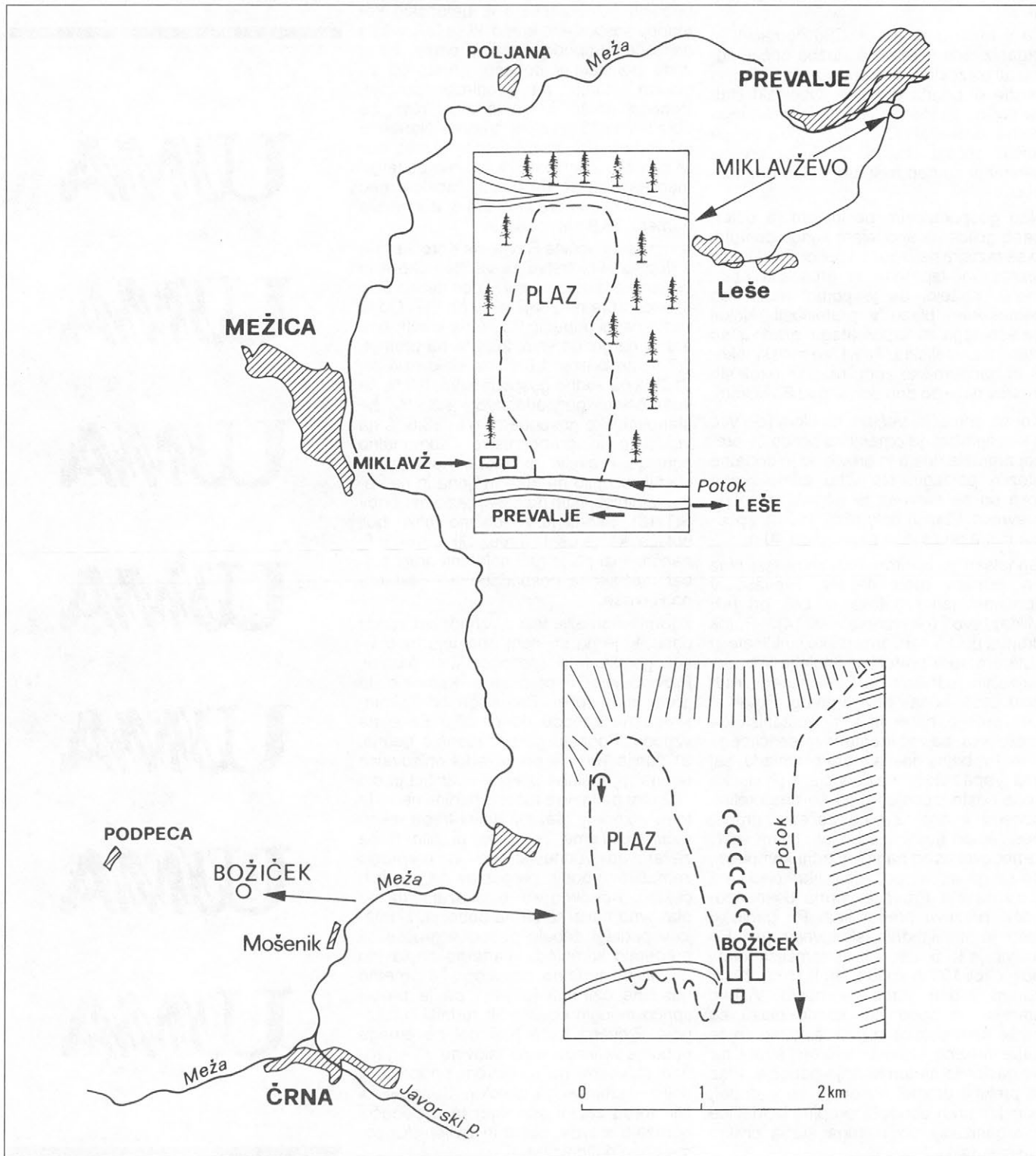
Izruvana drevesa so ponekod pretrgala električne vode in naselja so bila nekaj časa brez toka, npr. Javorje dva dni.

Moker sneg je obremenil pobočne sedimente. Na več krajih, zlasti ob vseh gostih gozdnih cest, je prišlo do usadov.

Tako kot prej so jih tudi zdaj večino odstranili domačini z lastno mehanizacijo. Nekoliko večji plaz je zdrvel na cesto iz Podpece. Na cesti Črna–Št. Vid pri Matijevem mostu se je vsul plaz z Mrdavšičevega travnika. Največja plazova sta bila pri Miklavževem na Prevaljah in pri Božičku pri Črni (gl. orientacijsko skico).

Iz severnega črnjanskega naselja, imenovanega Mošenik, se proti zahodu poglablja v pobočje hriba dolina, ki se na n. v. okoli 750 m končuje s strmo stopnjo. Pod to stopnjo je polica. Po geološki karti lista Ravne je polica iz lapornatega apnenca in

63
laporja, strma stopnja pa iz triadnega, norijskega glavnega dolomita (4). S strmega zaledja je domnevno v zadnji glacialni in postglacialni dobi naletelo precej grušča, ki zdaj pokriva polico. Na njenem južnem robu ilovnati vložki z vodo napajajo občasni izvir. Polico je izkoristila za obdelovalno zemljo domačija z imenom Božiček. Ta manj kot dvesto let stara hiša je z gospodarskim poslopjem vred postavljena na spodnjem robu police, nedaleč od nekdanjega rudniškega jaška Igričevo. Stabilnost zemljine je nekoliko zmanjšala tudi pred leti zgrajena dovozna cesta iz doline.

64 Domačine v domu je v nedeljo, 7. decembra, ob 4. uri zjutraj prebudilo pokanje. Povzročila ga je smreka, ki je na robu polzeče zemeljske gmote preklanjala streho. Bočna stena je vzdržala, ker je zemljina polzela dokaj vzporedno z daljšo stranjo hiše. Začetek polzenja ni znan. Domačini pravijo, da se je zaustavilo popoldne, in sicer na spodnjem robu, ki je 10 do 20 m nižje hiše. Ne vemo sicer, ali je bilo začetno plazenje hitrejše in se je upočasnilo kasneje. Ker na površju ni večjih razpok, pa lahko sklepamo na počasno plazenje. Ta tip plazov bi torej lahko prišli prejšnjemu gruščnatemu toku kot k pravemu zemeljskemu plazju (o imenu gl. 2).

Že v ranih urah so okoliški domačini in organizirana reševalna služba pričeli odvažati plazovino, ki je pritiskala na hišo, in odstranili podrti drevesa. Občinski štab za civilno zaščito je ljudi iz Božičkovega doma evakuiral. Čez dva tedna so se pričeli počasi vračati. V okviru prvega saniranja so napravili tudi delno drenažo plazju.

Nad gospodarskim poslopjem je odkopana golica na spodnjem koncu pomola, ki se razteza navzgor po polici. Razkriti so premešani lapornati in gruščanti sedimenti. Kažejo, da je pomol nastal ob zemeljskem plazju v preteklosti. Nekaj gruščnatega in lapornatega gradiva so starejši zemeljski plazovi, zemeljski tokovi in hudourniške vode razsule okoli sto metrov dalje po dnu doline pod Božičkom.

Ker se domačini večidel ne ukvarjajo več s kmetijstvom, je omenjeno polico že precej prerasla hosta in drevje, ki je dodatno otežilo podlago. Na vrhu zemeljskega toka so se drevesa le nagnila, nižje pa prevrnila. Plaz je dolg okoli 150 m, spodnja širina pri cesti je okoli 30 do 40 m.

Genetsko je zanimiv tudi zemeljski plaz na južnem robu naselja Prevalje v končnem jarku potoka iz Leš pri hiši Miklavževu (Glavarsko, št. 4). Potok drenira del t. i. terciarne leške sinklinale, v katerem so v preteklem stoletju v enem največjih rudnikov na Slovenskem, rudniku Leše, kopali rjavi premog. Potok iz Leš prebija hribe iz t. i. guštanjskega kristalnika, največ kremenovo-sericitnega filita. Probojna dolina mora biti mlada, saj ima grapa zelo strma pobočja, ki jih visoke vode često izpodjedajo, da se preperelina poseda v dno. Že na začetku grape, nedaleč od gostilne v Lešah, hišna št. 1, je nedavni usad nagnil gozdni kompleks, da so ga morali požagati. Na koncu, na robu naselja Prevalje, strmo desno pobočje prekriva preperelina. Po geološki karti je iz filitodnih skrilavcev (4). Po nalivih je tu 5. decembra zemeljski plaz, dolg okoli 100 in spodaj širok 15 do 20 m, zdrsnil v dno grape pri mostu. Visoke smreke na spodnjem koncu plazju so padle prek potoka in prek asfaltne ceste Leše-Mežica, ki je na nasprotni strani, ter se naslonile na tamkajšnje pobočje. Plaz je prekinil promet, ki ga je že v dopoldanskih urah obnovila skupina iz Mežice v organizaciji občinskega štaba civilne zaščite. (slika 2)

Na vrhu plazju je v 2 do 3 m visoki odlomni steni razkrit antropogeno nasut grušč. Sem so ga nasuli, ko so zgradili pobočno cesto, ki pelje iz dna doline leškega potoka do novih domov na pobočju nad Prevaljami. Sredi plazju je od te, v osnovi gozdne ceste speljal cestni odcep lastnik sosednje hiše in pri tem razsul po pobočju dodatni grušč. V odlomni steni je bil v suhi zimi razkrit otok vlažne zemlje, skozi katero se po dežju pretaka tok talne vode s pobočja nad gozdno cesto. Pred dvema letoma so nad to žilo v cestišče vgradili večjo betonsko cev za prepust vode, ki je po dežju pritekala po daljšem jarku ob cesti. Iz varnostnih razlogov so položili po pobočju nižje prepusta iz betonskih komadov sestavljeno korito, ki se je končalo na začetku spodnje tretjine plazju. Tu je voda ponikala v pobočni grušč, ob visokem stanju pa erodirala površje. Pobočni grušč, ki ga je zajel plaz, so obtežile do 30 m visoke smreke. Narejeno je bilo torej vse, da se zemeljski plaz mora sprožiti. Zadnji sunek je dalo deževje, med katerim so na postaji Mežica med 7. uro 5. decembra in 7. uro 6. decembra namerili 76,8 mm padavin.

Izvršni svet občine Ravne na Koroškem je v dopisu Ministrstvu za varstvo okolja in urejanje prostora ocenil škodo neurja 5. in 6. decembra na 283,7 milijona SIT. Od te vsote naj bi odpadlo 2,7 % na kmetijstvo, 4,9 % na gozdarstvo, 26,4 % na promet, 1,7 % na zveze, 1,8 % na elektrozveze, 21,2 % na vodno gospodarstvo, 5,3 % na komunalno gospodarstvo, 6,3 % na stanovanjsko gospodarstvo in 29,6 % na industrijo in gradbeništvo. Komunalno podjetje Prevalje je škodo na lokalnih cestah ocenilo na 30,4 milijona in na komunalnih objektih na nekaj čez 5 milijonov SIT (6). Škoda je za občino toliko bolj boleča, ker je usahnil mežiški rudnik, v finančni krizi pa je tudi nekdanji drugi steber mežiškega gospodarstva – jeklarna na Ravnah.

Zgornje Pomežje leži v vzhodnem koncu pasu, ki je na stičnem območju med visokogorskimi in sredogorskimi Alpami. Prevladujejo neprepustne kamnine in gorat, strm relief. Pas sega od Tolminskega na zahodu do porečja Pake na vzhodu. Pogosto ga prizadenejo neurja. 21. junija 1961 je po navedbi opisovalca neurja (5) v slabe pol ure v Mežici padlo 102 mm padavin s točo. S hudimi neurji je torej v zgornji Mežiški dolini treba resno računati. Temu primerno bi bilo treba zavarovati vodne struge in preprečiti zamašitev vodnih prepustov na lokalnih cestah. Ponovno se je izkazalo, da so plazovno nevarna strma pobočja, ki imajo v podlagi debele pobočne grušče ali preperelo kamnino, kvartarno naplavino (3) ali pa umetno nasutino. Te umetne nasutine oziroma jalovine pa je precej priročno mnogih opuščanih rudniških izkopov. Preveriti kaže tudi del severnega pobočja velikega kupa jalovine v Žerjavu nad stavbami na njegovem podnožju v dolini Jazbinskega potoka. Sanacijo bi bilo treba začeti tam, kjer taka pobočja ogrožajo stavbe, ceste in življenjsko pomembne daljnovode.

1. Gradivo Hidrometeorološkega zavoda Slovenije, Meteorološki oddelek, Ljubljana.
2. Gams, I., 1989. Terminologija premikanja zemeljskih gmot. Ujma 3, Ljubljana.
3. Gams, I., 1991. Ujma 1990 v Mislinjski in Mežiški dolini. Ujma 5.
4. Osnovna geološka karta SFRJ-L 33-54, list Ravne na Koroškem. Geološki zavod Ljubljana, 1964–1977.
5. Šifrer, M., 1962. Geografski učinki neurja med Peco in zgornjo Pako. Geografski zbornik 6, Ljubljana.
6. Tipkopisa Izvršnega sveta občine Ravne na Koroškem 16. 12. 1992 in 18. 12. 1992 ter Komunalnega podjetja Prevalje z dne 21. 12. 1992.

UJMA

UJMA

UJMA

UJMA

UJMA

UJMA

UJMA